

Člověk, který vstal z kolejí

Jedeme s Janem k moři. Chceme, aby mu pohled na něj udělal radost, aby se nohou dotkl rozehrátého písku na pláži, poslouchal vlny, okusil vodu. Na moře se nedá zapomenout a na to skryté spoléháme; moře si zapamatuje každý. Míjíme předměstí Varšavy, poté Mławu, Olsztynek. Janek neodlepí nos od okýnka, natolik ho zaujaly mazurské lesy, jezera, domy, lidé, krajina. Něco málo mu vyprávíme z historie: první světová, druhá, Hitler, Stalin, komunismus, Janek však slyší ta slova poprvé. Bavíme se o autech. Janek si myslí, že jezdí po silnicích odjakživa. A že silnice existují odjakživa, stejně tak mosty, elektrické sloupy, městské osvětlení. Nedokáže pochopit, že dříve lidé jezdili povozy po bahnitých cestách a že ty povozy měly dřevěná kola. A ještě dříve – nyní už se Janek chytá za hlavu – lidé kola vůbec neznali.

Na benzínové pumpě natankujeme a vybereme peníze z bankomatu. Janek si myslí, že i bankomaty existují od počátku lidstva. Peníze také. A samoobslužný kávovar, který stojí v baru. Člověk musí stisknout příslušná tlačítka, aby dostal kávu takovou, jakou má rád. Janek se protlačí k barevnému přístroji, nikdy nic takového neviděl. Opatrně stiskne espresso, poté malý cukr. Káva vytéká do kelímku. Úsměv na Jankově tváři (nesměje se tak často) nás velmi těší. Protože Janek je naše dítě, i když už není malý, měří téměř sto osmdesát centimetrů. Popravdě řečeno: je starší než většina z nás.

Do Střediska pro hledání pohřešovaných osob ITAKA* nám zavolal před nějakým časem, v březnu. Číslo dostal od svého šéfa. Ten si někde přečetl, že ITAKA hledá pohřešované osoby a navrácí identitu těm, kteří nevědí, kdo jsou a odkud pocházejí. „Tam ti pomůžou,“ řekl Jankovi.

Jan mívá problém také s čísly, tlačítka tedy mačkal pomalu: 022 654 70 70. U telefonu měl službu Michał Czyżewski, tehdy ještě student psychologie, dnes její absolvent. Michał dokáže trpělivě hovořit i s těmi, kteří ze strachu nebo jiných důvodů nedokážou dát dohromady celou větu. Janek Michałovi řekl, že neví, kdo je, a poprosil ho o pomoc. Domluvili si schůzku před Banachovou halou. To místo na varšavské Ochotě Janek dobře zná a cítí se tam bezpečně.

Z prvního setkání s Janem a mnoha pozdějších, která následovala, Michał vyvozuje:

Janek si pamatuje, že procitl na štěrkku vedle kolejí. „Panebože,“ řekl si pro sebe. S obtížemi vstal. Bolela ho hlava, krvácel na levé straně (v oblasti spánku, temene a zátylku). Dodnes tam má svíslou jizvu dlouhou deset centimetrů. Zároveň ho bolelo na prsou, zvláště když dýchal, nejspíš měl zlomená žebra. Pomalu se zvedl a vyrazil rovnou za nosem, nepřemýšlel kam, nepamatuje si, jak dlouho. Došel na nádraží (tehdy ještě nevěděl, že jde o hlavní nádraží ve Varšavě). Zahlédl ošetřovnu a napadlo ho, že by mu tam mohl někdo pomoci, ale mylil se. Vyhnali ho. Chtěl si smýt krev z obličeje, rukou a oblečení. Šel na záchod, podíval se do zrcadla a byl překvapen. Člověka v zrcadle vůbec neznal.

Měl hlad. Rychle zjistil, že za jídlo se musí zaplatit penězi, které lidé vytahují z tašek, kabelek, brašen nebo z kapes. Kapsy měl, a tak do nich sáhl, ale peníze tam nenašel. Byl tam pouze zapalo-

* Nadaci ITAKA – Středisko pro hledání pohřešovaných osob jsem založil v roce 1999 a do roku 2009 jsem v něm působil jako dobrovolník.

vač a kovový andílek. Pouze to mu zůstalo z předchozího života, od něhož se ho jakási nemilosrdná síla dosti zvláštním způsobem rozhodla izolovat, odtrhnout, odstříhnout. Neměl doklady. Nic si nepamatoval: svou tvář, barvu očí, ani jméno, příjmení, věk, ani povolání, adresu, ani to, jak vypadal jeho domov, tváře matky, otce, ženy, dětí (pokud ženu či děti měl). Žádná fakta z minulosti, nikde ani stopy po jediné vzpomínce. Nevěděl, kde je, proč je a kam má jít. Vidlička, hrnek, hřeben – musel vzpomínat, k čemu to všechno slouží. Jedl to, co cestující nechali v bufetu na talíři. Když měli nádražní policisté dobrou náladu, spal v čekárnách. Pokud ji však měli špatnou, skončil na mrazu.

Kdy to bylo? Kdy vstal Janek z kolejí? Před šesti nebo před osmi lety? Nevíme, protože si stěží pamatuje i to, co se dělo poté, co se probudil na štěrku.

Člověk má mnoho druhů paměti: je paměť bezprostřední a paměť recentní, dlouhodobá a krátkodobá; deklarativní (autobiografická a sémantická) a procedurální. Můžeme hovořit o paměti operativní, emoční. Jankovi přestaly fungovat téměř všechny. Byl odříznut od veškerých vzpomínek. Pamatuje si pouze jakési útržky, fragmenty, záblesky. Má však problém s jejich umístěním v čase a prostoru. Ne pokaždé ví, co bylo dříve a co později. Zda to bylo blízko nádraží, nebo daleko. V Jankově paměti se nacházejí i delší fragmenty, dokonce plné barev, chutí či vůní, v nichž je horko nebo ostrý mráz. Nebo v nich jsou emoce. Janek si pamatuje pouze ty životní události po probuzení, které jsou spojeny se silnými prožitky: se strachem, neklidem, úzkostí, napětím, ponížením, beznadějí či s absencí druhého člověka. Ne s radostí, v Jankově životě radost nebyla.

Na hlavní nádraží přijeli nějací horalé, kteří hledali pomocníky na stavbu. Zeptali se Janka, jak se jmenuje, ale on tehdy ještě žádné jméno neměl. „Nevím,“ odvětil jim. „Nevíš?“ podivil se jeden z nich. „Tak budeš třeba Jan.“

Tu chvíli si pamatuje velmi dobře. Měl pocit, že konečně něco má: jméno. Tři písmena nejsou mnoho, ale dovolují vám, abyste se cítili jako někdo. Za to je Janek neznámým horalům vděčný.

Horalé Jankovi vysvětlili (a možná se to dozvěděl už dříve), že za práci člověk dostane peníze. S radostí ji tedy přijal, když mu ji nabídli. Nasedli do auta a vydali se kamsi za Varšavu. Nosil tam cihly, prosíval písek, míchal cement, víc neuměl. Po dvou měsících (a možná po měsíci nebo po pěti, tím si není jistý), stavba skončila.

Vrátil se na nádraží. Z oné doby si moc věcí nevybavuje, opět jakési útržky, fragmenty.

Nedaleko odtamtud (a možná to bylo daleko – to si nepamatuje) si majitelé sadů vyhlédli bezdomovce, ukázali prstem na vybrané: ty, ty a ty. Osobní doklady nekontrolovali, na jméno se neptali. Naložili je do nákladního auta a do práce.

Sbíral jablka, spal pod stromem. Ale měl co jíst. Peníze Janek nedostával, jeho zaměstnavatel nejspíš pochopil, že s ním není něco v pořádku: koktal, mluvil potichu, nesouvisle, hleděl do země. Nepamatoval si, kdo je. A takovému se nemusí platit. Mnohokrát, když prosil o vydělané peníze, na něj poslali psy, vyhrožovali mu policií (z nádraží věděl, že policie nevěstí nic dobrého), kopali ho do zadku: „Vypadni!“ Tyto útržky si Janek pamatuje dobře: tvrdě dřel v sadu, na jedné stavbě, na druhé, na čtvrté. Někdy týden, někdy měsíc, měsíc a půl. Spal na dvorku bez střechy nad hlavou anebo na kousku betonu v jakési temné cimře. Anebo na překlízce či polystyrenu – to už byl velký luxus. Deku mu nikdy nikdo nedal – byl by to projev velké lidské laskavosti a takový zážitek by si Janek zapamatoval.

Pamatuje si něco jiného: „Vezmi si kýbl a přines proud,“ úkolovali ho zaměstnanci na stavbě. Janek vzal kýbl, odešel za plot a ptal se lidí, kde by mohl najít proud, protože prý má přinést celý kýbl. Lidé se smáli, až se za břicho popadali, a on nevěděl proč. Šel dál a nepřestával se ptát. Cítil stále větší beznaděj, stále větší zármutek

na duši. Takový, jaký doposud nezažil: nemohl to přirovnat k žádné fyzické bolesti. Podle Janka to byl důkaz toho, že duše existuje.

Člověk se ztracenou pamětí do společnosti nepatří, takže když byl bez práce a nemrzlo, bydlel Janek v lese. Udělal si tam přístřešek z větví, přikrýval se zahradnickou fólií, kterou našel kdesi na smetišti. Taková fólie není špatná: dobře chrání před studeným větrem a hustým deštěm.

Janek věděl, kde spát může a odkud musí naopak rychle odejít, protože cítil, jaké místo je. Neví, kde se to naučil, ale je přesvědčen, že existují místa dobrá a špatná: lesy, ale také byty a domy. Dobrá místa se nijak zvlášť neliší od míst, která Jan vnímá jako špatná. V dobrém lese, stejně jako v lese zlém, rostou stromy, křoví, tráva, na první pohled není vidět žádný rozdíl. Janek ho však cítí a nikdy nevstupuje na negativní území. A nikdy se o tom s lidmi nebaví – má strach, že si by si pomysleli, že se dočista zbláznil.

Jedl bobule, které rostly na dobrých místech, maliny, houby opečené na ohni. Povědomí o tom, které jsou jedlé a které ne, mu zůstalo z předchozího života. Stejně jako znalost barev a jistota, že Bůh existuje. Ale na to, které byliny jsou dobré na rány, které odpuzují komáry a které způsobí to, že člověk méně zapáchá, přišel už sám.

Chodil po vesničkách a prosil místní, zda by nemohl použít vodu z jejich pumpy: umyje se a oholí na dvorku, nebude překážet, přepere si věci, oblékne si je mokré a bude se cítit lépe. Podle Janka nic není tak strašné – ani hlad ani zima – jako vlastní smrad, který se stává nesnesitelným. Člověk o sebe musí dbát, dokonce i když je na tom hodně špatně. A čím je zanedbanější, tím blíže je smrti.

Ptal se po vesnicích, jestli nepotřebují naštípat dříví, posekat trávu, něco přinést nebo odnést. Nechtěl peníze, chtěl jídlo. Život ho naučil v takových případech lidem příliš nedůvěřovat: je lepší se hned najíst než čekat na odměnu. Dokázal si poradit i tehdy, když mu nikdo nechtěl dát ani talíř polévky. Přezíval díky lesu,

a jakmile přišla zima, díky popelnicím. Nejednou Janek vytáhl z popelnice suchý zplesnivělý chléb, máčel ho v kaluži a jedl. Udělal to radši, než aby kradl.

Nevzpomíná si, kdy se znovu dostal na stavbu. Opět nosil cement, cihly, prosíval písek. Dohlížel na něj majitel stavební firmy. A všiml si, že je Janek přesný, svědomitý, spolehlivý, pracovitý a – na rozdíl od mnoha dalších – nepije. Ani lok piva, vodky, nic. Rozhodl se Janka naučit komplikovanější úkony. Přivedl ho k zedníkovi a pod jeho dohledem ho nechal zdít. K dlaždiči – obkládat dlaždičky. Šlo to ztuha. Výsledek byl špatný, křivý, museli vše zbořit a udělat celou práci znovu. Dnes umí zdít jako málokdo. Ať už se totiž Janovi s hlavou stalo cokoli, schopnost učit se mu zůstala. Proto dnes docela dobře čte (a měl s tím problémy), s psaním na tom není úplně nejlépe, ale počty mu jdou dobře.

Majitel firmy Jankovi zařídil bydlení nedaleko Varšavy – pokoj u starší osamělé paní. Zaměstnal ho. Načerno, jak totiž chcete zaměstnat někoho, kdo má pouze jméno (které mu dali nějací neznámí horalé) a nemá příjmení, adresu, rodné číslo, IČO a veškerá ta další čísla, která z člověka udělají někoho.

Kromě svého šéfa, jeho ženy a několika pracovníků stavební firmy neměl Janek žádné známé.

Šéf dal Jankovi telefonní číslo do nadace ITAKA. Michał Janka vyfotil. Ověřili jsme, jestli Janek není jedním z těch, které hledáme. Nebyl.

Že by zločinec? Ne, v trestním rejstříku jeho otisky prstů nejsou (byl rád, oddechl si).

Policie zaregistrovala Janka jako muže N. N. Krátké, rovné vlasy; útlá, štíhlá postava; velký nos; velké, přiléhající uši atd. Slíbili, že zjistí, kdo je.

Také my se snažíme. Ukázali jsme Janka v deníku *Gazeta Wyborcza*, v televizi, na našich stránkách www.zaginieni.pl („pohře-

šování“). Byli jsme přesvědčeni, že se případ brzy vyřeší: ozvou se nějakí blízcí či vzdálení příbuzní, sousedi. Tak to obvykle chodí s lidmi, jejichž identitu neznáme: někdo je hledá, někdo se o ně strachuje, někdo na ně čeká.

Mezitím se Michał rozhodl potrápit Jana několikahodinovým neuropsychologickým vyšetřením. Kladl mu různorodé otázky, dělal rozmanité testy, musel stavět kostky, opakovat čísla, seřazovat obrázky. Počítal Jankovi vteřiny, správné odpovědi, chyby. Získal výsledky, které ve zkratce zněly takto: úraz hlavy mohl vést k levostrannému či oboustrannému poškození středových oblastí spánkových laloků a talamu. Pravděpodobně došlo k poškození struktur hipokampu. A také k poškození kůry spánkového laloku. To všechno by měl podle Michała zjistit neurolog ze speciálních vyšetření.

Chtěli jsme to sdělit Jankově rodině, ale nikdo se o něj nepřihlásil.

Získali jsme důležitou informaci: Janek mohl být řidičem městské hromadné dopravy ve Varšavě. To si myslí člověk, který byl kdysi v MHD řidičským instruktorem. Instruktor, jmenuje se Adam Piekarski, od nás dostal Jankovu fotku a sám slíbil, že ji naskenuje a udělá plakáty. Rozvěsil je ve vozovnách, dispečincích a kancelářích.

Poprosili jsme o souhlas k nahlédnutí do archivů MHD, na pomoc se přihlásili ochotní dobrovolníci. Od svých záměrů jsme však museli rychle upustit: archiv není kompletní, části jsou zaplavené a v osobních dokumentech obvykle chybí fotografie.

Řidiči umožnili Jankovi sednout za volant autobusu Ikarus. Usedl, nastartoval, rozjel se. A jak! Obří harmoniku řídil bez jediného problému, zastavil, zaparkoval, zatáhl brzdu. Věděl, že v autobusech Ikarus je ruční brzda za sedadlem z levé strany, a ne, jako obvykle, napravo. Udělal to automaticky, nikoho se neptal.

Důležitá stopa, která nás však nikam nezavedla. Slepá ulička – v MHD Janka nikdo nepoznává.

Jan by se moc chtěl dozvědět, kdo je, a mít na kříži své jméno, až přijde jeho čas. Smrti se však nebojí. Věří, že smrt neexistuje. Tělo, které umře, je pouhou schránkou duše. Jan stane před Bohem a bude se před ním muset zodpovídat za celý život, ať už se v tom předchozím stalo cokoli.

Stejně tak i na zemi musí vyřídit všechny své záležitosti: z tohoto života i z tamtoho. Člověk by měl podle Janka umřít bez jakýchkoli restů.

Už jednou chtěl umřít, života v lese měl plné zuby. Vešel do letní chaty kdesi v zahrádkářské kolonii. Chata (nebo spíše altánek) byla otevřená, Janek by se do uzavřené budovy nikdy nevloupal. Lidé na zimu nechávají dveře chat odemčené, aby zloději nezničili dveře nebo nerozbili okna. Šel hledat jídlo. Řekl si, že pokud tam někdo něco k snědku nechal (těstoviny, rýži, kaši), nebude mu příliš vadit, když se nají on a ne polní myši.

Otevřel šuplík a spatřil pistoli. Tento životní moment si Janek pamatuje přesně: vzal ji do ruky, přiložil k hlavě a vystřelil. Nic se nestalo. Vyběhl z chaty a běžel stále vpřed, cítil, že se pokusil udělat něco, co člověku nepřísluší. Bylo to našeptávání ďábla, který se živí lidskými emocemi: strachem, hněvem, závistí či nenávistí. To si myslí Janek, ďábel to však neví, protože nezná lidské myšlenky. Podle Janka Satan pouze předstírá, že o nás všechno ví. Nesmíme mu naslouchat. Nikdy, dokonce ani když si nevíme rady. Janek se zastavil až kdesi na kraji lesa. Pochopil, že před chvílí se stalo cosi důležitého. Michał tvrdí, že tehdy Janek spatřil život.

Další den vyšel z lesa a vydal se do vesnice hledat práci. Už nekoktal, když se na ni ptal. Nedíval se do země, hlas měl zřetelný a sebejistý. Získal práci a dostal za ni výplatu. Nejspíš zanedlouho

poté, to si přesně nepamatuje, potkal svého pozdějšího šéfa. Ten mu sehnal příhodný pokoj, zaměstnal ho a dal mu telefon do nade ITAKA.

Díky tomu nyní jdeme borovým lesem a posloucháme z dálky šumění. S Janovým šéfem se nemůžeme sejít. Nevidí v nás totiž nestátní organizaci, ale instituci, před níž není dobré se zviditelňovat – zaměstnává někoho načerno, takže radši ne. Janek na něj nechce naléhat – ani my tedy nenaléháme. Přestože bychom chtěli poznat člověka, který pro Jana tolik udělal. Šum je stále zřetelnější, hlasitý. Janek mu naslouchá, vkročíme do poslední duny a sundáme si boty. Janek už vidí odlesk světla modré, jemně zpěněné plochy. Udělá ještě několik kroků. Nyní se před ním otevře obrovský prostor. To nečekal. Nehybně stojí, dívá se, otírá si oči: „Věděl jsem, že má moře hodně vody, ale že až tolik...“

Jdeme po břehu, voda nám omývá chodidla. Janek má radost, vysoká vlna mu smočí nohavice. Jdeme stále dál a dál. Janek se najednou skloní, zvedne oranžové kamínky, lehce průhledné: jeden, druhý, desátý. Vysvětlujeme mu, že jsou to jantary. Řekneme, odkud se vzaly. Objasníme mu, k čemu jsou rybářské lodě, které pozoruje. K čemu slouží sítě. Mořský maják. Ukážeme na loď, nejspíše výletní, na horizontu. Horizont. Co to je? Vysvětlíme mu to. Země je kulatá. Póly, kontinenty, oceány. Sedneme si na kmen, který vyplavila voda. Pijeme s Michałem pivo z plechovek, Janek pivo nechce. Dívá se před sebe: „Moře se nedá zapomenout, u moře jsem nikdy nebyl.“

Vracíme se do Varšavy, u silnice stojí prostitutky. Janek ví, co dělají, vysvětlil mu to šéf, když jeli do práce a ony mávaly na řidiče, jako nyní mávají na nás. I kolegové z práce o nich vyprávěli různé historky. Janek se domnívá, že dívky u krajnice jsou buď příliš hloupé, anebo moc chudé a nešťastné.

Někdy se Jankovi ve snu zjevuje žena, kterou nezná. Anebo na ni zapomněl? Žena nemá konkrétní tvář, takové sny se objevují zřídka a Janek jim nepřikládá větší význam. O sexu radši nepřemýšlí a vůbec se nestydí o něm mluvit. Nevyhýbá se odpovědím, které by ostatním přišly žinantní. Žena, s níž by mohl žít, nemusí být pěkná. Musí být hodná a ne příliš mladá. „O čem bych si s takovým dítětem povídal?“ tvrdí Janek. „Co na tom, že bude mladá a pěkná, když nebude mít v hlavě vůbec nic?“

Janek má rád děti. Pokud se dospělému něco špatného přihodí, nějak si nějak poradí. Ale dítě ne. Děti musíme chránit.

Jan se chce stát mnichem, ale ne v uzavřeném řádu. Chce sloužit Bohu, a tím i lidu.

Michał si dělá starosti, protože Janka pořád bolí hlava. Jako by mu na spánky kdosi nasadil ocelovou obruč. Bolí ho, když je rozčilený nebo rozrušený. Anebo když nám vypráví o tom, co se dělo hned po probuzení na kolejích. Raději mluví o tom, co se děje nyní.

Nyní jdeme k soudu. Janek u soudu nikdy nebyl, nebo alespoň si to nevybavuje. Musíme tam jít, protože veškerá snaha o dohledání skutečného jména a příjmení nepřinesla zatím žádný výsledek. A Janek chce mít občanský průkaz, pracovat legálně, platit daně, mít bankovní účet. Musí mít příjmení. Nové mu stanoví soud. Janek musí pouze říci, jak se chce jmenovat, jak se jmenovali jeho rodiče, kdy a kde se narodil. To vše si může vymyslet:

Jan, má to jméno rád.

Man, jednoduché, krátké příjmení, lehce se píše i pamatuje. A je evropské: není v něm žádné š, ć, ż.

Syn Jana a Marie, docela pěkné.

Narozen ve Varšavě, kdy?

Bylo by dobré mít zaokrouhlený rok narození, jednoduchý, aby ho nezapomněl. 1950?

Dnes by mu bylo třiapadesát let, což je trochu moc.

Chtěl by být mladší a není divu, každý by chtěl být mladší.

Když už člověk výjimečně může rozhodovat o svém datu narození, proč bychom při takové příležitosti Janka neomladili? Janek chce co nejdéle pracovat, ne jít do důchodu.

Má pravdu, prosíme soud o datum narození: 1. ledna 1960.

A soud souhlasí.

Dostaneme vyjádření soudu, jdeme na matriční úřad, kde Janek v místnosti s cedulkou „Registr rodných čísel“ dostane rodný list. Dívky z nadace ITAKA přinesou dort. Poté městský úřad, evidence obyvatel. Úředníci se podívají, ale jsou milí a nedělají problémy.

Jan Man dostane občanský průkaz za měsíc.

Vyprávěl jsem o Jankovi profesorowi Januszowi Rybakowskiému, psychiatrovi z Lékařské fakulty v Poznani, s nímž jsem – kdysi na jiné téma – dělal rozhovor do deníku *Gazeta Wyborcza*. Profesor tvrdil, že by Jankovi možná uměl pomoci, chtěl ho vidět. Nejlépe na klinice v Bydhošti, kde jednou týdně přijímá pacienty. Pracuje tam také docentka Alina Borkowská, neuropsycholožka, která ví, jak funguje paměť, co je to pozornost, příjem a přenos informací a proč to všechno občas přestane fungovat.

Jedeme tedy s Jankem do Bydhoště. Tentokráte vlakem. Janek má radost: nepamatuje si, že by někdy jel něčím takovým. Nadšení a údiv ze světa za oknem, který rychle míjí, zabere Jankovi celou cestu.

Profesor Rybakowski se ptá na mnoho věcí: na bolesti hlavy a závratě, na úzkosti, na pocit ztráty smyslu života, na sebevražedné myšlenky. Janek tvrdí, že od té doby, co potkal nás, má špatných myšlenek čím dál méně. Místo toho pocítil určitou jistotu, podporu, bezpečí.

Docentka Borkowská společně se svou asistentkou Monikou Wilkošcovou poprosí Janka, aby si sedl za počítač a absolvoval ně-

kolik testů. Kontrolují čas reakce, rozlišování a ignorování impulzů, schopnost chápat, poruchy pozornosti. Počítač nemilosrdně sčítá Jankovy chyby – je jich hodně.

Jedeme do vojenské nemocnice, kde se – díky docentce Borkowské a profesorovi Rybakowskiému – Janka ujme profesor Marek Harat, neurochirurg. Janek tu stráví několik dní, neopustíme ho ani na vteřinu. Nikdo nás nevyhazuje, sestry, zřízenkyně i doktoři jsou milí a vstřícní – Janek se cítí v bezpečí. Dotýká se ho utrpení druhých: obvazy a sítky na oholených hlavách, kanyly, kapačky. Pacienti sedí na vozících anebo cupitají krůček po krůčku, učí se chodit s rehabilitačním pracovníkem. Stěží zvedají kolena. Jiní strnule, nehybně leží. „Vstanou někdy?“ vyzvídá Janek.

Podstoupí základní vyšetření (morfologie krve, rentgen plic, EKG), ale také vyšetření speciální: EEG, magnetická rezonance, PET. Nikde jinde v Polsku takový přístroj na vyšetření PET není. Pouze na bydhošťské onkologii – jde o pozitronovou emisní tomografii, opravdový zázrak, technologicky nejvyspělejší metodu nukleární medicíny, nejmodernější a nejpresnější způsob diagnózy raných stádií nádoru. Dokonale lokalizuje ohniska patologie. Úžasné! Náš Janek, kdysi bezdomovec, leží v přístroji za pět milionů dolarů. Je trochu rozmrzelý, už je unavený, ale nestěžuje si.

Diagnóza: oboustranná korová atrofie spánkových laloků. A poškozená struktura hipokampu. Proto Jankovi zcela chybí autobiografická paměť. Sémantická paměť u něj funguje částečně: Janek mluví, zná slova, přestože některá mu občas vypadnou. Pojem Hitler je mu cizí, ale je schopen se učit. Ukázkově obkládá dlaždičky, protože se to naučil. Procedurální paměť, která je zodpovědná za reflexy, má poměrně dobrou, vrací se: nevěděl, k čemu slouží vidlička, ale dokázal si na to vzpomenout. Přesně si pamatoval, kde je v autobuse ruční brzda. S operativní pamětí je to horší – jde o paměť krátkodobou, zodpovědnou za rychlý přenos

informací, díky nimž se dokážeme zorientovat v situaci: když řídíme auto, zvládneme kontrolovat vše, co se děje uvnitř i venku a zároveň můžeme poslouchat rozhlas. Jakmile se však po cestě stane něco nepředvídatelného, okamžitě na to zareagujeme. Zabrzdíme anebo přidáme plyn, otočíme volantem a rádio v tu chvíli neslyšíme. Reagujeme adekvátně situaci. Janek ne. Protože má poškozené čelní oblasti mozku, které jsou za tento druh paměti zodpovědné. To vše už lékaři o Jankovi vědí, netuší však, jak k tomu došlo. Mechanický úraz mozku není pravděpodobný. Rána, s níž Janek vstal z kolejí, byla nejspíš jen nevinným zraněním. V mozku ani na lebečních kostech po ní nezůstaly stopy. Nejde o problémy s pamětí způsobené pitím alkoholu (pokud Janek pil), jejich symptomy by byly jiné. Docentka Alina Borkowská má dvě hypotézy. První: jde o toxická poškození, následek působení nějakého silného jedu. Chtěl snad Janka někdo otrávit? A druhá: Janek by mohl mít problémy s pamětí v důsledku dlouhodobého stresu. Takový stres zmenšuje objem hipokampu a způsobuje úzkostné poruchy. Může existovat i třetí příčina – nemoc mozku způsobená geneticky. To vše je těžké pochopit, ale společně s lékaři se budeme snažit Janovi život usnadnit – poradíme si možná s bolestmi hlavy, s úzkostmi či pocitem marnosti. Profesor Rybakowski předepíše Jankovi léky a od docentky Borkowské dostane testy na procvičování paměti. Michał na něj během nich bude dohlížet.

Michał je psycholog, ale vystudoval i filozofii. Piše mi v e-mailu:

Mám pocit, že tragičnost Jankova příběhu může být lehce matoucí. Když ho potkáme, položíme mu několik otázek a vyšetříme ho, pochopíme, že Jan je dobrý člověk, jemuž osud ukřivdil. Je úzkostný kvůli tomu, čím si prošel. Jan neví, kdo je, nepamatuje si tváře rodičů, stejně jako neví, že existují kontinenty a že byl nějaký Napoleon. Nemá ponětí o starověkém Řecku ani o filozofii. Spoustu věcí nás Jan neví. Ale chápe smysl života a smrti, je empatický a lidem rozumí.